

Tasa-arvo ajan tasalle

Eurooppalaisen naisten ja miesten
tasa-arvon peruskirjan avulla

Toimittajat: Sinikka Mikola ja Margareta Björklund

Tekstit: Johanna Korhonen

Kuvitus: Hanna Siira

ISBN 978-952-293-476-5 (nid.)

ISBN 978-952-293-477-2 (pdf)

© Suomen Kuntaliitto

Helsinki 2017

Suomen Kuntaliitto

Toinen linja 14, 00530 Helsinki

Puhelin 09 7711

www.kuntaliitto.fi

Sisältö

Naiset, miehet ja demokratia _____	7
Päätökset vaikuttavat sukupuoliin eri tavoin _____	9
Kaavamaisia oletuksia pitää purkaa kaikessa toiminnassa ____	11
Kunta tai maakunta työnantajana voi näyttää esimerkkiä tasa-arvossa _____	13
Hankinnoillakin voidaan edistää tasa-arvoa _____	13
Jokaisella on oikeus turvalliseen ympäristöön ja kotiin _____	15
Terve ja kestävä talous edellyttää kaikkien osallisuutta ____	17
Kukaan ei ole pelkkä sukupuolensa _____	18

TASA-ARVO

Oletko kunnan tai maakunnan luottamushenkilö, viranhaltija tai ehdolla kuntasi päättäjäksi? Oletko sukupuolten tasa-arvosta välittävä kansalainen? Ryhdy toimiin, jotta kuntasi tai maakuntasi allekirjoittaisi Eurooppalaisen naisten ja miesten tasa-arvon peruskirjan paikallishallinnossa ja sitoutuisi sen mukaisiin toimiin.

Meillä Suomessa on jo tasa-arvolainsäädäntö kunnossa. Mitä tässä vielä pitäisi allekirjoitella ja miksi?

Kyllä, Suomessa on tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki, mutta pelkkä lakien olemassaolo ei auta. Eurooppalainen naisten ja miesten tasa-arvon peruskirja herättää pohtimaan, miten tasa-arvoa edistetään käytännössä. Peruskirjan allekirjoittava kunta antaa viestin, että se on tosissaan.

Mutta Suomessahan on jo naisten ja miesten tasa-arvo! Eikö mieluummin pitäisi puhua vaikka ikäsyrynnästä tai maahanmuuttajien kohtelusta?

Totta kai, niistä myös – mutta sukupuolten tasa-arvossakin on vielä paljon tekemistä. Työelämä jakautuu mies- ja naisaloihin, pomosi on useammin mies kuin nainen, harva isä pitää vanhempainvapaata, naisilla on pienemmät eläkkeet, pojat pärjäävät koulussa huonommin kuin tytöt, miesten elinikä on lyhyempi... Ja muunkinlaisen syrjinnän kohteilla on myös sukupuoli.

Hyvä on, hyvä on!
Jatketaan keskustelua.
Mikä tämä peruskirjajuttu siis olikaan?

Käännä sivua,
se selviää nyt!

Me saadaan asettaa enintään
10 ehdokasta, ja meidän
parhaista ehdokkaista
yhdeksän nyt vain sattuu
olemaan miehiä. Sori, ei voi
mitään.

Pakko voida! Mietitäänpä vielä
niitä naisia: olisiko niissäkin niitä
päteviä, kun katsotaan vähän
tarkemmin? Entä jos ehdotetta-
isiin vaikka puheenjohtajaksi tätä
asiantuntevaa naista?

Naiset, miehet ja demokratia

Demokratian edellytys on jokaisen ihmisen yhtäläinen osallistumisoikeus. Valitettava tosiasia on, että sukupuoli vaikuttaa ihmisten mahdollisuuksiin osallistua, koska sukupuoleen liittyvät oletukset ja stereotypiat vaikuttavat ajatteluamme – kenellä enemmän, kenellä vähemmän, tietoisesti tai tiedostamattomasti.

Saatamme esimerkiksi ajatella, että työ kunnan rakennusvirastossa tai -lautakunnassa sopii parhaiten miehelle, kun taas päiväkotityö tai luottamushenkilöpaikka sosiaalilautakunnassa on ”luonnostaan” naisten alaa. Jos työtehtävää tai luottamuspaikkaa täytettäessä ajatellaan, vaikka tiedostamattomastikin, tiettyä sukupuolta, on todennäköisempää, että kyseisen sukupuolen edustaja tulee valituksi. Näistä ajatusmalleista irtautuminen vaatii tietoista ponnistelua, jotta voimme valita tehtäviin parhaat henkilöt heidän sukupuolestaan riippumatta.

Demokraattisen yhteiskunnan tasa-arvo alkaa vaalien ehdokasasettelusta. Eurooppalaisen tasa-arvon

peruskirjan allekirjoittaja sitoutuu työskentelemään sen hyväksi, että

- ehdokkaiksi asetetaan riittävästi naisia ja miehiä
- hallintoon ja päätöksentekoon osallistuminen tehdään kaikin tavoin mahdolliseksi sekä naisille että miehille
- sukupuoliin liittyvistä kaavamaisista oletuksista, stereotyyppioista, pyritään eroon
- varmistetaan, ettei maahanmuuttajataustaisia ja eri etnisiin ryhmiin kuuluvia tyttöjä, poikia, naisia ja miehiä syrjitä
- huomataan, että naisten ja miesten syrjintä voi perustua myös muihin seikkoihin kuin sukupuoleen tai etniseen ryhmään. Ihmisiä syrjitään myös esimerkiksi uskonnon, kielen, iän, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai taloudellisen aseman perusteella. Kaikki syrjintä millä tahansa perusteella on tunnistettava ja lopetettava.

Joo, palaisin kyllä töihin, mutta tässä on pari pulmaa. Päiväkotiin on tosi hankala matka. Sinne ei pääse bussilla ollenkaan, ja mulla ei ole autoa. Ja kun olen yksinhuoltaja, ei ole oikein vaihtoehtoja...

Nyt on vaikeeta. Meidän päikkärissä saa hoitoa vain arkena päiväsaikaan, ja mulla alkaa pian kolmivuorotyö. En tiedä, miten tästä selvitään...

Päätökset vaikuttavat sukupuoliin eri tavoin

Kunnassa ja maakunnassa tehdään jatkuvasti ihmisten elämään vaikuttavia suuria ja pieniä päätöksiä. Niitä tehtäessä tulisi muiden seikkojen ohella aina arvioida, miten ne vaikuttavat erilaisiin ryhmiin kuuluviin naisiin ja miehiin, tyttöihin ja poikiin.

Tiedetään esimerkiksi, että naiset käyttävät julkista liikennettä ja kevyen liikenteen väyliä enemmän kuin miehet, jotka taas autoilevat naisia enemmän. Siksi kunnan päätökset liikenteen järjestelyistä voivat vaikuttaa naisiin ja miehiin eri tavoin. Tämä tulee ottaa päätöksenteossa huomioon ja tehdä jo siinä vaiheessa tasa-arvoa edistäviä ratkaisuja.

Naisilla ja miehillä voi olla vastuullaan lapsia, ikääntyneitä tai muita huollettavia. Kunta voi omilla päätök-

sillään joko heikentää tai edistää tasa-arvoa. Hyvät päivähoitopalvelut sekä ikääntyneiden, sairaiden ja vammaisten palvelut takaavat, että perheissä olevat hoivavastuut jakautuvat sukupuolten välille nykyistä tasaisemmin.

Eurooppalaisen tasa-arvon peruskirjan allekirjoittaja

- sitoutuu harjoittamaan kaikessa toiminnassa ja päätöksenteossa sukupuolivaikutusten arviointia
- kieltäytyy tekemästä päätöksiä, jotka suoraan tai välillisesti heikentävät tasa-arvoa
- sitoutuu tekemään päätöksiä, jotka suoraan tai välillisesti lisäävät tasa-arvoa.

Ysiluokka tutustuu
pian työelämään. Pojat, teitä
varmaan kiinnostavat nämä
pelifirman paikat?

Kaavamaiset oletukset pois toiminnasta

Tasa-arvon toteutumisen suurimpia esteitä ovat sukupuoleen perustuvat ennakkokäsitykset ja kaavamaiset oletukset, stereotyyppit. Tytöt ovat sellaisia ja pojat tällaisia. Naisia kiinnostavat nämä ja miehiä nuo asiat. Näiden oletusten purkaminen vaatii aktiivista asennetta kaikessa toiminnassa, yhtä lailla kunnan tai maakunnan päätöksenteossa kuin käytännön palveluiden järjestämisessä.

Kunnan päiväkodissa tulee huolehtia, että sekä tytöt että pojat voivat leikkiä haluamiaan leikkejä sukupuolestaan riippumatta. Koulujen opetuksessa ja opetusmateriaaleissa tulee välttää sukupuolistereotyyppisiä asenteita ja toimintamalleja. Nuoria tulee rohkaista myös perinteisistä roolimalleista poikkeaviin opiskelu- ja uravalintoihin.

Sosiaali- ja terveyspalveluissa tulee ottaa huomioon naisten ja miesten osin erilaiset tarpeet. Naisten ja miesten osin erilaiset elin- ja työolosuhteet voivat joutaa myös erilaisiin palvelutarpeisiin. Toisaalta naisten ja miesten saama kohtelu, palvelut ja hoito eivät saa määräytyä asiakkaan tai potilaan sukupuolen mukaan.

Esimerkiksi asumispalveluita kehitettäessä tulee ottaa huomioon, että yksinhuoltajista suurin osa on naisia, kun taas asunnottomuudesta kärsivät ovat useammin

miehiä. Kohtuuhintainen asuntotuotanto kaikille tarvitsijoille palvelee myös sukupuolten tasa-arvoa.

Lastenhoitoa ei saa pitää ensisijaisesti naisten tehtävänä tai vastuuna.

Kunnan liikuntapaikkoja rakennettaessa tulee ottaa huomioon toisaalta naisten ja miesten osin erilaiset harrastukset ja toisaalta se, että kaikkien kiinnostuneiden tulee voida osallistua mihin tahansa toimintaan sukupuolestaan riippumatta.

Sama koskee kulttuuripalveluita. Esimerkiksi teatteri-, musiikki- tai kirjastotointa kehitettäessä tulee ottaa monipuolisesti huomioon erilaiset tarpeet, mutta ilman sukupuoleen sidottuja ennakkokäsityksiä ja kaavamaisia oletuksia. Tasa-arvoa tulee edistää aktiivisin toimin: esimerkiksi kirjasto voi tukea erityisesti poikien lukuharrastusta havaittuaan, että moni poika tarvitsee asiassa tukea.

Eurooppalaisen tasa-arvon peruskirjan allekirjoittaja

- sitoutuu kunnan ja maakunnan opetus-, terveys-, sosiaali-, liikunta- ja kulttuuripalveluita kehittäessään ottamaan huomioon sukupuolinäkökulman ja samalla aktiivisesti purkamaan sukupuolten erotte- luan ja sukupuoliin liittyviä ennakkokäsityksiä ja kaavamaisia oletuksia.

Mä jään nyt vanhempain-
ja hoitovapaalle vuodeksi,
mahtavaa!

Tiina varaesimiehenä
hoitaa putiikkia sen ajan.
Lähetän sitten kuvia vauvasta.
Pitäkää hauskaa!

Kunta tai maakunta työnantajana voi näyttää esimerkkiä tasa-arvossa

Julkinen hallinto on merkittävä työnantaja, jonka kaikissa toimintatavoissa ja käytänteissä tasa-arvoa tulee edistää aktiivisesti.

Tasa-arvoinen palkkaus ja palkkausjärjestelmät ovat tärkeä peruskivi, mutta niiden lisäksi kuntien ja maakuntien työpaikoilla on hyvä kiinnittää huomiota kulttuurisiin ja sosiaalisiin tekijöihin. Onko naisilla ja miehillä yhtä hyvät edellytykset edetä urallaan? Jakautuvatko työt edelleen sukupuolen mukaan? Osataanko rekrytoinnissa toimia sukupuolia tasa-arvoisesti kohtelulla tavalla?

Eurooppalaisen tasa-arvon peruskirjan allekirjoittaja

- sitoutuu tasa-arvoon rekrytoinnissa, palkkauksessa, työn järjestelyissä, toimenkuissa, uralla etenemisen mahdollisuuksissa ja työntekijöiden kuulemisessa
- ymmärtää, että naisilla ja miehillä on yksityiselämässään hoivavastuita, joiden tasa-arvoista jakautumista työnantaja voi omilla toimillaan tukea; työnantaja voi esimerkiksi tarjota työaikajoustoja ja aktiivisesti kannustaa miehiä pitämään perhevapaita
- ei ummista silmiään seksuaaliselta häirinnältä vaan torjuu sitä aktiivisesti, luo toimintamallit, joilla häirintätapauksiin puututaan ja tarjoaa tukea uhreille.

Hankinnoillakin voidaan edistää tasa-arvoa

Kunta ja maakunta tekevät palvelutuotannossaan isoja hankintoja. Ne ovat suuria taloudellisia toimijoita alueellaan, ja siksi myös hankintoja voidaan käyttää välineenä tasa-arvon edistämiseen.

Kunta tai maakunta voi esimerkiksi edellyttää, että sen kaikilla tavaroiden ja palveluiden toimittajilla ja niiden alihankkijoilla on oltava ajantasainen tasa-arvosuunnitelma, jota pannaan toimeen aktiivisesti. Samoin esimerkiksi kunta, joka hankkii kouluille urheiluvälineitä, sitoutuu tarkastelemaan, että hankittavat tarvikkeet

palvelevat yhtä lailla tyttöjä ja poikia tai että päiväkodin hankinnat eivät kuvasta ennakkokäsityksiä mikä on sopivaa tytöille ja mikä pojille. Palveluja ostaessaan kunta voi ottaa myös huomioon hankinnan vaikutukset naisten ja miesten työllisyyteen.

Eurooppalaisen tasa-arvon peruskirjan allekirjoittaja

- sitoutuu sukupuolivaikutusten arviointiin ja aktiiviseen tasa-arvon edistämiseen kaikissa julkisissa hankinnoissaan.

En viitsi lähteä illalla elokuviin,
kun takaisin pitäisi tulla aseman
kautta ja vielä puiston läpi. Siellä voi
sattua illalla ja yöllä mitä tahansa.

Jokaisella on oikeus turvalliseen ympäristöön ja kotiin

Naisilla ja miehillä on yhtäläinen oikeus turvallisuuteen julkisessa tilassa, kodin ulkopuolella ja kotona. Sukupuolten kokemus turvallisuudesta on usein erilainen. Esimerkiksi kaupungin keskustat tai puistot voivat yöaikaan tuntua naisista turvattomammilta kuin miehistä. Miehet taas saattavat joutua väkivallalle alttiiksi erilaisissa paikoissa kuin naiset. Erityisesti nuoret miehet ja vielä useammin nuoret maahanmuuttajamiehet kokevat monissa paikoissa väkivaltaa tai sen uhkaa.

Tällaiset sukupuoleen liittyvät kokemukset tulee kunnassa ja maakunnassa tunnistaa ja käsitellä sekä ryhtyä tarvittaviin toimiin. Kun ongelmat on tunnistettu ja tunnustettu, niihin voidaan löytää ratkaisuja. Joskus turvallisuutta parantaa jo kunnallinen katuvalaistus tai se, että bussi voi jättää yksin matkustavan henkilön kyydistä myös muualla kuin pysäkillä.

Koti- ja lähisuhdeväkivallan uhreja ovat etenkin naiset, mutta jossain määrin myös miehet. Kunnan tulee varmistaa, että kotiväkivallan uhreja kohtaavat ja auttavat sosiaali- ja terveystalveluiden ammattilaiset

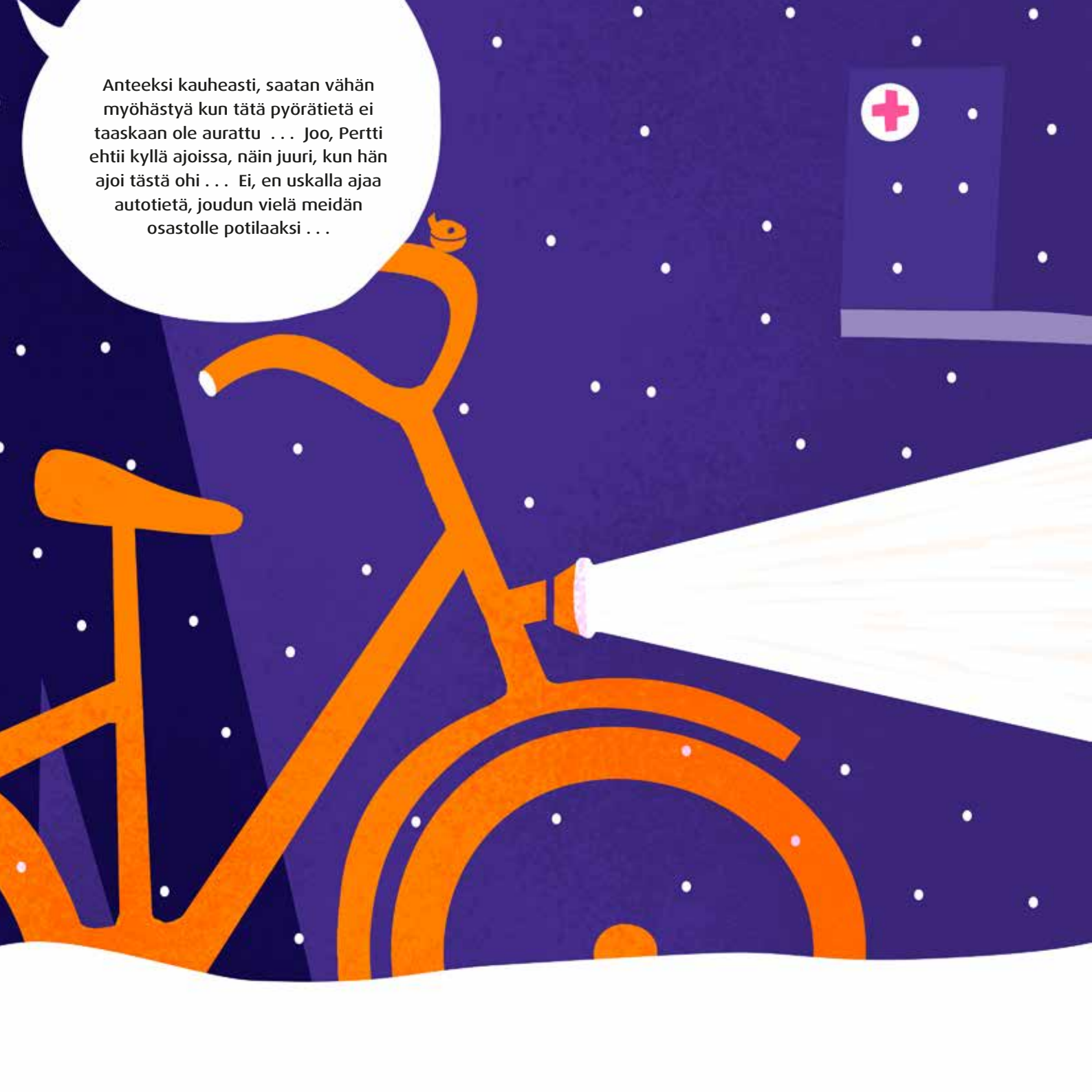
ovat tehtävään valmistautuneita ja saavat käyttöönsä riittävät resurssit.

Ihmiskauppa liittyy usein prostituutioon ja riistotyöhön. Kunnassa tai maakunnassa tulee olla osaaminen ja resurssit ihmiskaupan estämiseen ja sen kohteiksi joutuneiden auttamiseen.

Eurooppalaisen tasa-arvon peruskirjan allekirjoittaja

- tunnistaa sukupuoleen liittyvän väkivallan tai sen mahdollisuuden ja haluaa lisätä tietoisuutta asiasta; ennaltaehkäisee väkivaltaa kaikessa toiminnassaan lastenneuvolasta, varhaiskasvatuksesta ja koulusta alkaen
- sitoutuu tarvittaviin toimiin kaikkien ihmisten kokeaman väkivallan estämiseksi
- osoittaa resurssit turvallisuuden kohentamiseen
- huolehtii resursoinnista väkivallan ja ihmiskaupan uhrien palveluihin, hoitoon ja tukemiseen sekä
- tunnistaa maahanmuuttajataustaisten ihmisten kokeman väkivallan ja sen uhan ja ryhtyy toimiin sen ehkäisemiseksi.

Anteeksi kauheasti, saatan vähän
myöhästyä kun tätä pyörätietä ei
taaskaan ole aurattu . . . Joo, Pertti
ehtii kyllä ajoissa, näin juuri, kun hän
ajoi tästä ohi . . . Ei, en uskalla ajaa
autotietä, joudun vielä meidän
osastolle potilaaksi . . .

Terve ja kestävä talous edellyttää kaikkien osallisuutta

Naisten ja miesten tasa-arvo kuuluu kestäväan kehitykseen. Terveessä ja hyvinvoivassa taloudessa naisilla ja miehillä on yhtäläinen rooli ja toimintamahdollisuudet.

Kunnan toiminnoista esimerkiksi kaavoituksella, elinkeinopolitiikalla ja liikenteen järjestelyillä voi olla vaikutuksia naisten ja miesten työelämään ja toimeentuloon.

Naisten työllisyys on yhtä tärkeä asia kuin miesten työllisyys. Kunnan tai maakunnan tulee tarkastella sekä omaa työnantajarooliaan että alueensa elinkeinoelämää myös tästä näkökulmasta. Kun kunta tavalla tai toisella tukee elinkeinotoimintaa, sen tulee ottaa huomioon toiminnan suorat ja välilliset vaikutukset sekä naisten että miesten työllisyyteen. Julkisen vallan tulee tunnistaa sekä naisten että miesten harjoittaman yritystoiminnan tarpeet ja merkitys.

Hyvät päivähoitopalvelut ja ikääntyneiden hoivapalvelut tukevat sekä naisten että miesten työllisyyttä ja tuovat kunnalle hyvää mainetta asuin- ja työskentely-

paikkana. Kun kunta panostaa esimerkiksi laadukkaaseen varhaiskasvatukseen, se samalla lisää tasa-arvoa ja on sekä asukkaiden että paikkakunnan yritysten näkökulmasta entistä parempi toimintaympäristö. Kun kunnan ja maakunnan kaikilla asukkailla on mahdollisuus elää elämänsä vapaina syrjinnästä ja tasa-arvoisessa ilmapiirissä, koko alueen elinvoimaisuus lisääntyy.

Eurooppalaisen tasa-arvon peruskirjan allekirjoittaja

- tunnistaa ja tunnustaa naisten ja miesten osallisuuden taloudessa, hyvinvoinnissa ja kestävässä kehityksessä
- ottaa kaavoitus- ja elinkeinopolitiikassaan sekä kestävä kehityksen tavoitteissaan huomioon sukupuolinäkökulman
- tunnistaa ja ottaa huomioon naisten ja miesten tarpeet liikkua
- pitää naisten ja miesten työllisyyttä, yrittäjyyttä ja muuta taloudellista toimintaa yhtä tärkeinä lähtökohtina kaikessa toiminnassa.

Kukaan ei ole pelkkä sukupuolensa

Jokainen ihminen on paljon enemmän kuin pelkkä sukupuolensa. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta tulee aktiivisesti edistää kaikenlaisten ihmisten kesken. Eurooppalaisen tasa-arvon peruskirjan allekirjoittaja rakentaa sellaista kuntaa, maakuntaa, Eurooppa ja maailmaa, jossa jokainen ihminen voi elää vapaana ja turvassa, yhtäläisin oikeuksin, velvollisuuksin ja mahdollisuuksin.

Useimmat ihmiset ovat naisia tai miehiä, mutta kaikki ihmiset eivät sovellu näihin kahteen vaihtoehtoon. Heitä nimitetään muunsukupuolisiksi, ja tasa-arvo koskee heitä yhtä lailla.

Peruskirjan allekirjoittava kunta tai maakunta sitoutuu laatimaan tasa-arvosuunnitelman ja varaamaan sen toteuttamiseen tarvittavat resurssit. Aikaa suunnitelman laatimiseen on peruskirjassa määrätty kaksi vuotta allekirjoittamisesta. Tämän jälkeen suunnitelman toteutus alkaa viipymättä. Tasa-arvoon pyrkiminen on kuitenkin alati jatkuva prosessi. Siinä voi tulla myös takapakkia. Peruskirjan allekirjoittajat sitoutuvat seuraamaan tilannetta valppaasti ja ryhtymään korjausliikkeisiin heti, kun tarvetta ilmenee.

Tasa-arvon peruskirjan on laatinut Euroopan kuntajärjestöjen yhteistyöjärjestö, Council of European Municipalities and Regions (CEMR) yhteistyössä eurooppalaisten kuntaliittojen kanssa. CEMR on laajin eurooppalainen alue- ja paikallishallinnon yhteistyöjärjestö. Sillä on jäsenliittoja 42 maassa, ja se edustaa niiden kautta 130 000 eurooppalaista kuntaa ja aluehallintoa. Suomen Kuntaliitto on CEMR:n jäsen.

Suomen Kuntaliitto on maamme kaikkien kuntien ja kaupunkien kaksikielinen edunvalvonta-, palvelu- ja kehittämisjärjestö. Mukana toiminnassa ovat myös maakuntien liitot, sairaanhoitopiirit, muut kuntayhtymät sekä kuntataustaiset osakeyhtiöt. Kuntaliitto suosittelee kunnille, maakunnille ja kuntayhtymille tasa-arvon peruskirjan hyväksymistä ja sen tehokasta toimeenpanoa sekä edistää tasa-arvon peruskirjan käyttöönottoa.

Okei, vakuutuin! Naisten ja miesten tasa-arvon hyväksi on vielä ponnisteltava. Mitä nyt pitää käytännössä tehdä, että meidän kunta tai maakunta allekirjoittaa Eurooppalaisen naisten ja miesten tasa-arvon peruskirjan paikallishallinnossa?

Ja mitä meidän pitää tehdä allekirjoituksen jälkeen?

Kiitos! Ryhdytään toimeen heti

Hienoa! Tutustukaa tasa-arvon peruskirjaan ilmaiseksi osoitteessa www.kuntaliitto.fi/kirjakauppa. Ottakaa asia puheeksi valtuustoryhmissä. Valmistelkaa asia kunnan tai maakunnan hallinnossa. Ottakaa keskusteluun mukaan osallisia mahdollisimman laajalti. Tiedottakaa. Tehkää päätös allekirjoittamisesta kunnan tai maakunnan valtuustossa. Lähettäkää sitoumus Euroopan kuntaliittojen yhteistyöjärjestölle CEMR:lle ja Kuntaliitolle.

Allekirjoittaessanne sitoudutte tekemään tai päivittämään tasa-arvosuunnitelman ja tekemään yhteistyötä alueenne muiden toimijoiden kanssa. Näette asiat jo uusin silmin ja osaatte entistä paremmin edistää tasa-arvoa kaikessa toiminnassanne. Sitoudutte toteuttamaan hyvän suunnitelmanne. Onnea työhön!

Oletko kunnan tai maakunnan luottamushenkilö tai vaaleissa ehdolla näihin tehtäviin? Työskenteletkö kunnan tai maakunnan tehtävissä? Oletko tasa-arvosta kiinnostunut kansalainen? Haluatko, että kotikuntasi tai maakuntasi panee vauhtia tasa-arvokehitykseen?

Ryhdy toimeen, jotta allekirjoittaisitte Eurooppalaisen naisten ja miesten välisen tasa-arvon peruskirjan paikallishallinnossa. Allekirjoittajakunta tai -maakunta sitoutuu toimimaan sen hyväksi, että lain kirjain muuttuu eläväksi tasa-arvotyöksi arkielämän kaikilla osa-alueilla.

Kuntaliitto suosittaa tasa-arvon peruskirjan hyväksymistä ja allekirjoittamista. Tästä julkaisusta saat yleiskuvan asiasta sekä toimintaohjeet.

.....

Suomen Kuntaliitto
Toinen linja 14, 00530 Helsinki
Puhelin 09 7711
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi
www.kuntaliitto.fi

ISBN 978-952-293-476-5
Helsinki 2017